

Tulojen ja onnellisuuden välinen yhteys Suomessa

Sakari Kainulainen

Ihmisten koetun hyvinvoinnin ja onnellisuuden kokemukset ovat olleet laajan kansainvälisen tutkimustyön kohteena noin kolmen vuosikymmenen ajan ja yleistyen viimeisen vuosikymmenen aikana. Onnellisuutta ovat analysoineet aiemmin erityisesti psykologian ja sosiologian alan tutkijat, mutta myös taloustieteen tutkijat. Käsitteet ja käytetyt mittarit ovat eri tutkimuksissa erilaisia ja tämä on vaikeuttanut tulosten vertailua. Tässä tutkimuksessa puretaan sekä onnellisuuden että tulon käsite osatekijöihinsä ja tarkastellaan näiden keskinäisiä suhteita. Tulosten mukaan arjessa käytettävissä olevat tulot korreloivat onnellisuuden kanssa voimakkaasti ja eriytyen niin, että pienituloisilla lisätulot tuovat enemmän mielihyvän tunnetta ja suurituloisilla kokemusta menestyksestä elämässä.

Taloustieteilijät ovat innostuneet viimeisten vuosien aikana analysoimaan erittäin paljon taloudellisten tekijöiden yhteyttä ihmisten kokemaan hyvinvointiin (Kahneman ja Krueger 2006). Vahvoja nimiä edellisten lisäksi ovat olleet esimerkiksi Richard Layard, Jeffrey Sachs, Joseph Stiglitz, Bruno Frey, Andrew Oswald ja John F. Helliwell. Nämä taloustieteilijät ovat olleet hyvin kiinnostuneita uudistamaan taloustieteellistä ajattelua ja ottamaan huomioon myös ihmisten koetun hyvinvoinnin ja laajemmin talouden kytkökset muun muassa

kestävään kehitykseen. Syitä kiinnostukseen voi olla monia, mutta ehkä keskeisimmin kiinnostuksen kasvu on kytkeytynyt viime vuosikymmeninä kasvaneeseen kritiikkiin bruttokansantuotteen perusteella tehtyjä maittaisia vertailuja ja selitysmalleja kohtaan. Kritiikkojen mukaan – ja aivan oikein – yhdellä luvulla ei ole mahdollista kuvata sitä, kuinka ihmiset tiettyssä maassa voivat. Taloudellinen toimeliaisuus kertoo vain yhden näkökulman hyvinvoinnista, mutta se ei kerro mitään hyvinvoinnin jakautumisesta maan sisällä.

YTT, dosentti Sakari Kainulainen (sakari.kainulainen@diak.fi) on Diakonia-ammattikorkeakoulun (Diak) asiantuntija. Kiitän anonyymia lausunnonantajaa ja vastaavaa päätoimittajaa hyödyllisistä kommentista. Tutkimus on osa Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa hanketta “Eriarvoisuus niukkuuden aikana” (päättönumero: 293103).

Pohjoismaissa ei ihmisten kokemuksista ole perinteisesti oltu erityisen kiinnostuneita. Pohjoismaiseen hyvinvointivaltioajatteluun on liittynyt näkemys vahvistaa ja turvata ensisijassa ihmisten resursseja, joiden avulla he voivat vahvistaa omaa hyvinvointiaan. Anglo-amerikkalainen ajattelu on sen sijaan korostanut selvästi vahvemmin yksilöä ja hänen kokemuksiaan elämästään. Tämä ero on tullut näkyväksi hyvinvointitutkimuksen saralla siten, että onnellisuustutkimukseksi nimetty tutkimusalue on tullut selvästi kansainvälistä kehitystä hitaammin Suomeen. Ajattelutapojen erot näkyvät Suomessa suhteellisen vähäisenä taloustieteellisenä kiinnostuksena koetun hyvinvoinnin kysymyksiin. Kiinnostus ihmisen kokemusten, tiivistäen onnellisuuden, ja talouden yhteydestä on kuitenkin voimistumassa.

Tulojen ja onnellisuuden tarkastelussa on myös kyse eriarvoisuudesta, eli siitä millaiseen elintasoon eri väestöryhmillä on mahdollisuus. Usein eriarvoisuutta arvioidaan tulojen perusteella, mutta yhä enemmän on keskustelua viritelty myös varallisuuseroista. Eriarvoisuuden on myös arvioitu syöväen taloudellisen kasvun merkityksen onnellisuudellemme. Selitys on looginen ja empiirisesti osoitettu: taloudellinen kasvu lisää hyvinvointia vain niille, joihin se kohdistuu ja laskee niiden onnellisuutta joihin se ei kohdistu (Oishi ja Kesebir 2015). Eriarvoisuuden ja koetun hyvinvoinnin keskinäistä suhdetta on myös tarkasteltu sosiaalisen stratifikaation näkökulmasta (Weckroth ym. 2017).

Kaikien kaikkiaan rahan tai materiaalisen vaurauden ja onnellisuuden välinen yhteys on epäselvä ja kiistelevien näkemysten kilpailu. Jaettu käsitys on, että köyhälle samansuuruisen lisätulo tuottaa suuremman hyvinvointihyödyn kuin rikkaalle. Tämä näkyy muun muassa siten, että kehittyvissä (köyhissä) mais-

sa korrelaatiot tulojen ja onnellisuuden välillä ovat korkeat, mutta kehittyneissä (rikkaissa) maissa yhteydestä kiistellään edelleen (Stevenson ja Wolfers 2008, 6). Jonkinlaisena taitekohdaksi on pidetty 8 000–20 000 dollarin vuosituloa (Stevenson ja Wolfers 2013). Empiirisen tutkimuksen tasolla tämä on tarkoittanut muun muassa sitä, että yhä useammin tuloja on alettu tarkastelemaan logaritmisena mittana. Näin saadaan näkyviin mitä ”tulojen tuplaaminen” merkitsee eri tulotasoilla. Logaritmisesta tarkastelusta on osoitettu, että yhteys tulojen ja onnellisuuden välillä olisi lähes lineaarinen (Stevenson ja Wolfers 2008; 2013).

Onnellisuutta on paljolti analysoitu juuri maavertailuja tehdessä (esim. Helliwell ym. 2012; 2016). Maatasoisilla aineistoilla on havaittu myös, että hyvinvointivaikutukset heikenevät – joidenkin mukaan jopa lakkaavat kokonaan – tietyn varallisuustason saavuttamisen jälkeen (Stevenson ja Wolfers 2008). Clark ym. (2017) ovat selittäneet tätä tasaantumislähteenä sillä, että oma tyytyväisyys laskee mikäli muiden tulotaso kohoaa. Toisaalta on myös esitetty näyttöä siitä, että tällaista Easterlin paradoksiksi nimettyä tasaantumislähteenä (Easterlin 1974) ei olisi olemassa vaan onnellisuus jatkaa aina kasvuaan varallisuuden kasvaessa (esim. Sacks ym. 2010; Stevenson ja Wolfers 2008; Deaton 2008). Maatasoihin vertailuihin ja analyyseihin liittyy kuitenkin paljon ongelmia jo siitä lähtien, että ei ole mahdollista kohdistaa varallisuutta ja onnellisuutta samoihin henkilöihin. Vasta viimeisten vuosien aikana on syntynyt sellaisia aineistoja, joilla analyyseja on voitu tehdä myös yksilötasolla. Kahneman ja Deaton (2010) ovat tarkastelleet yhteyttä yksilötasoisella laajalla yhdysvaltalaisaineistolla ja päätyneet siihen, että onnellisuus kasvaa tulojen lisääntyessä, mutta kasvuvauhti pie-

nenee ja mittarista riippuen tulokset voivat olla hieman erilaiset.

Kahden tekijän keskinäisen suhteen tarkasteluun liittyy useita vaihtoehtoja ja epävarmuustekijöitä. Keskeisimpiä ovat muun muassa kysymykset siitä mitä tarkoitamme tuloilla ja onnellisuudella. Tuloja pidetään yleensä objektiivisena ja onnellisuutta subjektiivisena asiana.

Tulotaso on mitattu yleensä brutto- tai nettotuloina joko kotitalouden tai yksilön tulojen perusteella. Maakohtaisissa vertailuissa on saatettu myös tasoittaa maiden välisiä eroja ostovoimalla tuloja korjaten. Joissain tapauksissa kotitalouden koko on otettu huomioon ja joissain ei. Toisin sanoen tulokäsite vaihtelee ja sillä saattaa olla vaikutusta tulojen ja onnellisuuden väliseen suhteeseen. Karkealla tasolla taloudellinen toimeentulo rakentuu tuloista ja menoista. Tämä tulojen ja menojen suhde on muuttunut Suomessa Tilastokeskuksen Findikaattori.fi sivuston mukaan voimakkaasti viimeisten vuosikymmenien aikana niin, että kun vuonna 1975 kotitalouksien velkaantumisaste oli 39 prosenttia, niin vuonna 2016 se oli 126 prosenttia. Asumismenot ovat ajanjaksolla ainoa merkittävästi noussut kulutusmenoerä. Bruttotulot kertovat kaikista tuloista ennen verotusta ja nettotulot taas verotuksen jälkeen. Jos nettotuloista vähennetään veloista aiheutuvat menot, voidaan puhua tavanomaisiin menoihin käytettävissä olevista tuloista. Normaalisti palkkatulot ja velkojen lyhennykset ja muut kulut ovat suhteellisen vakaita, mutta lyhyissä työsuhteissa tai itsenäisillä ammattiharjoittajilla tulot voivat vaihdella huomattavasti. On myös osoitettu, että ihmiset voivat arvioida omat tulonsa hyvinkin erisuuruiseksi kuin ne virallisesti ovat esimerkiksi verottajan rekistereissä (Nordberg 2003). Tietyn hetken tulotaso voi siis vaihdella monestakin syystä.

Hyvinvointi on laaja käsite ja sitä mitataan hyvin erilaisilla mittareilla. Usein kuitenkin empiirisissä analyyseissa todetaan, että erilaiset käsitteet (koettu hyvinvointi, elämänlaatu, onnellisuus, tyytyväisyys, tunteet) korreloivat voimakkaasti keskenään empiirisesti ja että niitä käytetään käsitteellisesti synonyymeina toisilleen. Toki näitä käsitteitä on myös tarkasteltu hienosyisemmin (esim. Kahneman ja Deaton 2010), jolloin on havaittu, että mittarista riippuen ja voimakkaasta keskinäisestä korrelaatiosta huolimatta ne tuottavat siltäkin hieman erilaisen tuloksen. Kullakin käsitteellä ja sitä kuvaavalla mittarilla on erilainen teoria-perusta ja siksi näyttää olevan perusteltua kiinnittää enemmän huomiota käytettäviin mittareihin.

Myöskään onnellisuutta ei voida määrittää absoluuttisen tarkasti ja sen mittaamiseen liittyy monia epävarmuustekijöitä. Näkökulmasta riippuen onnellisuuteen on liitetty sellaisia käsitteitä kuin koettu hyvinvointi, elämänlaatu, elämään tyytyväisyys tai psyykinen kukoistus. Onnellisuuden käsitteeseen on kuitenkin kiinnitetty kaksi erilaista elementtiä toisen korostaessa esimerkiksi merkitykseen ja yhteisiin arvoihin sitoutumista (Forgeard ym. 2011) ja toisen taas enimmäkseen koetun ilon tunteuksia ilman selvää kytkeä ympäröiviin oloihin (Delle Fave ym. 2011). Edellisestä käytetään termiä eudaimoninen ja jälkimmäisestä hedoninen onnellisuus. Haybron (2011) mukaan termillä onnellisuus onkin kaksi merkitystä: elämän sujuminen yksilön haluamalla tavalla ja miellyttävänä tuntemuksena. Näistä edellistä ovat erityisesti pohtineet filosofit ja jälkimmäistä ovat käyttäneet tämän päivän onnellisuustutkijat.

Professori Ruut Veenhoven on jäsentänyt onnellisuuden kokonaisvaltaiseksi elämään

tyytyväisyydeksi. Hänelle onnellisuus on luonteeltaan hedonista. Onnellisuudessa on kyse siitä missä määrin ihminen pitää omasta elämästään. Tämän näkemyksen mukaan ihmisellä on kaksi tiedon tuottamisen kanavaa, joiden perusteella hän onnellisuuttaan arvioi. Ensimmäinen liittyy biologisen organismin tapaan arvioida tilannettaan sen mukaan, tuottaako se myönteisiä vai kielteisiä tunteita (*hedonic level of affect*) ja toinen liittyy kulttuurisesti opittuun tapaan arvioida toivottujen asioiden saavuttamista (*contentment*) (Veenhoven 1984; 2009; 2015). Kirjallisuudessa ja arkikielessä käytetään näistä samoista käsitteistä termejä tunteet ja järki. Veenhovenin (2009) teorian mukaan tunteet ovat järkeä voimakkaampia tiedonlähteitä onnellisuudellemme, koska tunteita ohjaavat ihmisen biologiset tarpeet ja järkeä kulttuurisesti opitut halut. Tulokset kahdesta työkäisiä suomalaisia edustavasta aineistoista puoltavat Veenhovenin näkemystä onnellisuuden luonteesta (Kainulainen ym. 2018).

Käsitteellisen epäsystemaattisuuden – on paljon erilaisia ja osin keskenään yhteen sopimattomia käsitteitä – lisäksi toisen ongelman muodostavat monenkirjavat tavat mitata näitä käsitteitä. Vaikka tutkimuksia tehdään valtavasti, niin on vaikea löytää sellaisia aineistoja, joissa mittarit olisivat sillä tavoin yhdenmukaisia, että voisi arvioida näiden keskinäistä merkitystä onnellisuudelle ja koetulle hyvinvoinnille. Yksi mittari kertoo ajallisesti lähiaikojen tilanteesta toisen kartoittaessa pidempää ajanjaksoa. Joissain mitataan yhdellä ja toisessa usealla kysymyksellä. Joskus vastauskaala on kolmiportainen ja joskus 10-portainen. Joskus mitataan esimerkiksi onnellisuuden määrää ja joskus useutta.

Suomen Akatemian rahoittamassa *Well-being and social cohesion in an unequal society* (WEBE 2011–2014) -hankkeessa lähdettiin rakentamaan teknisesti yhdenmukaisia mittareita onnellisuuden (*life satisfaction*), mielialan (*hedonic level of affect*) ja saavutusten (*contentment*) välille yhdessä professori Veenhovenin kanssa. Vuonna 2012 kerättiin ensimmäinen väestötason aineisto kehitetyillä mitareilla. Mittareita kehitettiin edelleen Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston *Tackling Inequalities in Time of Austerity* (TITA) -hankkeessa, ja uusi aineisto kerättiin keväällä 2016.

Mikä on tulojen ja onnellisuuden suhde Suomessa? Tähän kysymykseen etsitään vastausta purkamalla tulot ja onnellisuus niiden osatekijöihin ja analysoimalla näiden keskinäisiä suhteita. Kirjoituksen tavoitteena on yhtäältä tarkastella kansainvälisissä tutkimuksissa saatuja tuloksia Suomessa, mutta toisaalta myös herättää keskustelua käsitteenmäärittelyn tärkeydestä silloin kun tarkastellaan tulojen ja onnellisuuden välistä yhteyttä.

1. Aineisto, muuttajat ja menetelmät

Aineisto kerättiin TITA-hankkeen toimeksiantosta puhelinhaastatteluna TNS Global Oy:n tekemänä toukokuussa 2016. Tämän artikkelin kirjoittaja muotoili lopulliset hyvinvointia mittaavat tutkimuskysymykset yhdessä professori Ruut Veenhovenin kanssa. Tutkimuksen lähtöotoksen koko oli yhteensä 18 786 kpl. Näytteen koko oli 2534 kpl, joka on lähtönäytteestä 13,5 %. Otoksesta olisi saanut enemmänkin haastatteluja (noin 20 %). Otoks oli kiintiöity iän (18–80), sukupuolen ja alueen mukaisesti kiintiöryhmiin, joiden täytyttyä niihin ei tehty enempää

haastatteluja. Kiintiöt täyttyivät noin 12 600 soiton kohdalla. Soitetuista puheluista kieltäytyneiden määrä oli haastatteluissa 38,1 %, vastaamattomia numeroita 14,3 %, kiintiöiden täyttymisen takia hylättyjä 4,5 % näytteestä. Näyte oli satunnaistettu haastatteluja varten. Aineisto painotettiin iän, sukupuolen ja suuralueiden mukaan. Vastaavaa aineistonkeruumenetelmää on käytetty itsevalikoituneen aineiston kalibrointiaineistona (ks. Laaksonen 2013).

Eri tiedonkeruumenetelmillä on jonkin verran vaikutusta tuloksiin liittyen yhtäältä syntyvän näytteen edustavuuteen, mutta myös toisaalta siihen, vastataanko itse lomakkeelle vai haastattelijan kysymyksiin. Itse täytettävät paperilomakkeet tai digitaaliset lomakkeet näyttävät tuottavan enemmän kriittisiä vastauksia. Näin ollen eri tavoin kerätyissä aineistoissa voi esiintyä tasoeroja (erityisesti ns. henkilökohtaisissa kysymyksissä), mutta toisaalta aineistojen sisäiset erot ryhmien välillä ovat samankaltaisia (Brøgger ym. 2002; de Leeuw 1992; Braunsberger ym. 2007; Tourangeau ja Yan 2007). Elämään tyytyväisyyteen ihmiset vastaavat varsin mielellään, eikä vastaamattomia ole sen enempää kuin tavanomaisiin henkilöä koskeviin kysymyksiin, eli 1-2 prosenttia. Tuloihin jättää vastaamatta jo kymmenkertainen määrä vastaajista (Bonikowska ym. 2013). Kyselyihin vastaamattomat ovat yleensä heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa olevia kuin hyvässä asemassa olevia. Vastaamattomilla on myös kyselyihin osallistuneita useammin vakavia terveydellisiä ongelmia (Tolonen ym. 2010). Toisaalta on myös näyttöä siitä, että kaatoon jäävät vastaavat myöhemmin suhteellisen hyvin eivätkä heidän vastauksensa eroa merkittävästi alun perin vastanneista (Pohjanpää 2012). Koulutuksella tai sukupuolella ei ole vaikutusta siihen kuinka osallistutaan seuran-

tatutkimuksiin. Sen sijaan korkeamman tulotason omaavat ilmoittavat osallistuvansa (mutta eivät kuitenkaan osallistu) niihin matalamman tulotason omaavia useammin. Iäkkäämmät osallistuvat seurantatutkimuksiin nuorempia useammin, mutta ainoastaan tietyn tyyppisissä aineistonkeruissa. Erot ovat kuitenkin suhteellisen pieniä (Hudson ym. 2004).

Onnellisuutta ja sen komponentteja kysyttiin seuraavasti:

Onnellisuus: Elämässä tapahtuu sekä hyviä että huonoja asioita. Kun ajattelet elämääsi nykyään, niin kuinka tyytymätön tai tyytyväinen olet elämääsi? Vastausvaihtoehdot olivat tyytymättömästä (0) tyytyväiseen (10).

Mieliä: Kaikki ihmiset kokevat myönteisiä ja kielteisiä tunteita. Miten nämä tunteet painottuvat sinun kohdallasi, millaiseksi kuvaat keskimääräistä tunnettasi nykyään? Vastausvaihtoehdot olivat hyvin kielteisestä (0) hyvin myönteiseen (10).

Saavutukset: Ihmiset asettavat elämälleen erilaisia tavoitteita ja toiveita. Kuinka hyvin sinä saavutat haluamasi tavoitteet nykyisin? Vastausvaihtoehdot olivat 'en saavuta tavoitteitani' (0) – 'saavutan kaikki tavoitteeni' (10).

Tuloja kysyttiin seuraavasti:

Nettotulot: Jos laskette yhteen kotitaloutenne kaikki tulot, kuinka paljon kotitaloutenne nettotulot ovat yhteensä kuukaudessa? Kotitalouden nettotuloilla tarkoitetaan kaikkia tuloja verojen jälkeen. Tuloja voivat olla esimerkiksi palkka- ja yrittäjätulot, myyntivoitot sekä sosiaalietuudet, kuten eläkkeet, lapsilisät, työttö-

myys- ja sairauspäivärahat. Jos ette tiedä tarkkaa luku, voitte kertoa arvionne.

_____ euroa kuukaudessa.

Velanhoitomenot: Jos laskette yhteen kotitaloutenne kaikki veloista aiheutuvat menot (korot, lyhennykset, muut), kuinka paljon ne yhteensä kuukaudessa ovat? Jos ette tiedä tarkkaa lukua, voitte kertoa arvionne _____ euroa kuukaudessa.

Tulojen riittävyys: Kun taloutenne kaikki tulot otetaan huomioon, saatteko tavanomaiset menonne niillä katetuiksi: 1 suurin vaikeuksin, 2 vaikeuksin, 3 pienin vaikeuksin, 4 melko helposti, 5 helposti ja 6 hyvin helposti?

Kotitalouden koon mittana käytettiin kulutusyksikköjen määrää. Nämä laskettiin kotitalouden rakenteen ja kotona asuvien lasten määrän perusteella. Ensimmäinen täysi-ikäinen sai painoarvon yksi, seuraava painoarvon 0,5 ja muut painoarvon 0,3. Laskentakaava on lähellä OECD:n muunneltua kulutusyksikköä (Hagenaars ja Zaidi 1994).

Käytettävissä olevat tulot laskettiin vähentämällä nettotuloista velanhoitomenot ja jakamalla tämä kulutusyksikköjen määrällä (vrt. ekvivalenssi tulo, OECD 2013). Käytettävissä ei ollut tietoa siitä millaisesta velasta on kyse. Tämän vuoksi ei ole esimerkiksi mahdollista eritellä asumiseen liittyvien velkojen merkitystä ihmisten onnellisuudelle. Toisaalta ero ei välttämättä ole kovin suuri, sillä vuokralla asuva maksaa vuokrassaan sekä vastiketta että pääomaan kohdistuvaa tuotto-odotusta samaan aikaan kun omistusasunnossa asuva maksaa ainoastaan vastiketta. Ainoastaan lainan korko ja lyhennys vähentävät kyselyyn vastanneiden käytettävissä olevia tuloja. Toisaalta

omistusasunnossa asuvien käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti ovat vuokralla asuvia korkeammat (1997€ vs. 1585€) ja omistusasujien nettotulot kulutusyksikköä kohti ovat korkeammat kuin vuokralla asujien nettotulot (2508€ vs. 1975€). Vuokralla asuvien nettotulot ja käytettävissä olevat tulot ovat siis alle 80 prosenttia omistusasunnoissa asuvien vastaavista tuloista. Eron pysyminen samanlaisena kertoo siitä, että velanhoitomenot pysyvät samalla tasolla, vaikka velkojen koostumus voi vaihdella.

2. Tulokset

Yksilötasoisilla aineistoilla on havaittu, että tulojen ja onnellisuuden välillä (tarkemmin elämään tyytyväisyydellä) on positiivinen korrelaatio, joka on kuitenkin suhteellisen pieni. Keväällä 2016 kotitalouden nettotulot korreloivat onnellisuuden kanssa vain hieman ($r=0,114$, $p<0,000$), mikä vastaa tulosta (0,111) vuodelta 2012. Nettotuloilla ei siis juurikaan selitetä ihmisten onnellisuutta. Veloista aiheutuvien menojen määrä ei korreloi lainkaan onnellisuuden kanssa, mutta kun nämä vähennetään nettotuloista (=käytössä olevat tulot), niin korrelaatio onnellisuuden kanssa kaksikertaituu (0,215, $p<0,000$). Korrelaatio on varsin samansuuruinen subjektiivisen tulojen riittävyyden ja onnellisuuden välillä (0,292, $p<0,000$). Keskeistä ei siis ole se, kuinka korkea tulotaso on, vaan se, kuinka hyvin tulot ja menot ovat tasapainossa toisiinsa nähden.

Saavutusten ja mielialan osalta tulos on hyvin samansuuntainen niin, että käytettävissä olevien tulojen korrelaatio on noin kaksi kertaa voimakkaampi kuin nettotulojen korrelaatio ja subjektiivinen tulojen riittävyys on käy-

tettävissäkin olevien tulojen korrelaatiota voimakkaampia. Veloista aiheutuvat menot eivät korreloi lainkaan mielialan ja saavutusten kanssa.

Koska tuloja on kysytty kotitalouskohtaisesti, on perusteltua asettaa eri kokoiset kotitaloudet vertailukelpoisiksi toistensa kanssa. Tämä toteutettiin käyttämällä osittaiskorrelaatiota niin, että tulojen ja onnellisuuden keskinäisestä korrelaatiosta poistettiin kotitalouden koon vaikutus. Tulokset pysyivät varsin samantyyppisinä. Yksi huomio pisti kuitenkin silmään: kotitalouden koon huomioon ottaminen laskee hieman absoluuttisten tulojen ja onnellisuuden keskinäistä korrelaatiota, mutta vakioiminen ei vaikuta subjektiivisen tulojen riittävyden ja onnellisuuden väliseen korrelaatioon. Korrelaatiot osoittavat, että subjektiivinen tulojen riittävyys menoihin on tarkempi tulojen mittari kuin pelkkä tulotaso myös silloin, kun kotitalouden koko otetaan huomioon.

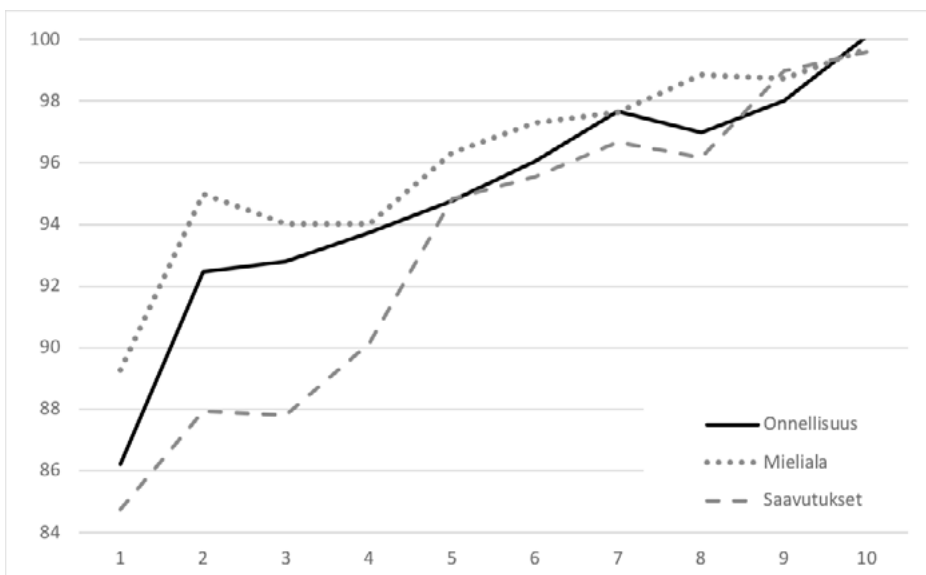
Taulukon 1 tulos korrelaatioiden eroista näkyy myös visuaalisesti tarkasteltaessa onnel-

lisuutta ja sen kahta komponenttia eri tulotasoilla kuviossa 1. Asetettaessa onnellisuus ja sen komponentit suurituloisimman desiilin osalta arvoon 100, voidaan arvioida, kuinka suuria erot ovat alempiin desiileihin verrattuna. Alimmassa desiilissä ihmisten oma arvio siitä, kuinka he saavuttavat elämässään haluamia tavoitteita on 15 prosenttia matalammalla tasolla kuin ylimmässä desiilissä. Mieliala on vastaavasti noin kymmenen prosenttia alemmalla tasolla. Erot onnellisuuden komponenttien välillä tasoittuvat keskimmäisen desiilin kohdalla. Keskimääräistä paremmin toimeentulevilla keskimääräinen tunnetila, tavoitteiden saavuttaminen ja näitä teoreettisesti yhdistävä onnellisuus ovat varsin lähellä toisiinsa. Sen sijaan keskimääräistä matalammilla tulotasoilla nämä kaksi onnellisuuden komponenttia ovat etäämmällä toisistaan tunteiden ollessa saavutuksia korkeammalla tasolla. Vaikuttaa siis siltä, että tulot lisäävät onnellisuutta, mutta onnellisuuden lähteet eroavat sen

Taulukko 1. Tulojen ja onnellisuuden kahdenväliset korrelaatiot ja osittaiskorrelaatiot kun kotitalouden koko on vakioitu

	Nettotulot	Velat	Tulojen riittävyys	Käytössä olevat tulot
Onnellisuus	0,114**	0,031	0,292**	0,215**
-kotitalouden koko vakioitu	0,093**	0,001	0,292**	0,188**
Mieliala	0,071**	0,005	0,223**	0,140**
-kotitalouden koko vakioitu	0,061**	-0,011	0,221**	0,128**
Saavutukset	0,123**	0,033	0,342**	0,222**
-kotitalouden koko vakioitu	0,117**	0,022	0,340**	0,218**

Kuvio 1. Onnellisuuden, mielialan ja saavutusten keskiarvot eri käytettävissä olevilla tulotasoilla (desiilit) kun kotitalouden koko on vakioitu (10. desiili = 100)

mukaan kuinka varakkaassa kotitaloudessa ihminen asuu.

Kuvion 1 visuaalinen arvio siitä, että tulojen ja onnellisuuden korrelaatio on alimmilla tulotasoilla voimakkain, saa osittain vahvistusta tarkasteltaessa aineistoa erikseen kolmessa tuloryhmässä. Aineisto luokiteltiin kolmeen osapuulleen samankokoiseen ryhmään siten, että kolme alinta desiiliä (N=669) muodostivat matalimman tulotason, seuraavat kolme desiiliä (N=648) keskituloisten ja neljä ylintä desiiliä (N=879) rikkaimman väestöryhmän. Näissä kussakin ryhmässä tarkasteltiin sitä, kuinka kotitalouden käytettävissä olevat tulot korreloivat onnellisuuden ja sen komponenttien kanssa sen jälkeen, kun kotitalouden koko on vakioitu. Onnellisuuden korrelaatio tulojen

kanssa noudattaa ennakko-odotusta, eli köyhimpien vastaajien keskuudessa korrelaatiokerroin oli suurin ja tilastollisesti erittäin merkitsevä pienentyen tämän jälkeen voimakkaasti. Käyttöön jäävät lisätulot tuottavat onnellisuutta pienituloisten ryhmässä, mutta ei enää keskituloisten tai sitä varakkaampien ryhmässä.

Sen sijaan onnellisuuden kaksi komponenttia käyttäytyvät päinvastoin toisiinsa nähden. Pienituloisimpien ryhmässä mieliala korreloi käytettävissä olevien tulojen kasvun kanssa. Lisätulo kohottaa mielialaa myönteiseen suuntaan köyhimpien kohdalla, mutta korkeammilla tulotasoilla tämä yhteys katoaa. Pienituloisten ryhmässä lisätulot eivät kuitenkaan voimista tunnetta, että saavuttaa elämässään niitä asioita, joita haluaakin saavuttaa. Tämä yhteys

Taulukko 2. Käytettävissä olevien tulojen (nettotulot miinus velanhoitokulut) ja onnellisuuden väliset osittaiskorrelaatiot eri tulotasoilla kun kotitalouden koko on vakioitu. Tulot keskimäärin (euroa kuukaudessa) eri tulotasoilla

	1–3 desiili 13–1300€	4–6 desiili 1301–2000€	7–10 desiili 2001–12000€
Onnellisuus	0,141**	0,043	0,039
Mieliala	0,113**	0,055	-0,001
Saavutukset	0,028	0,083*	0,094**
Nettotulot	2164	3137	5425
Velanhoitokulut	750	564	541
Käytettävissä olevat tulot	1486	2573	4369
- per kulutusyksikkö	864	1599	2900

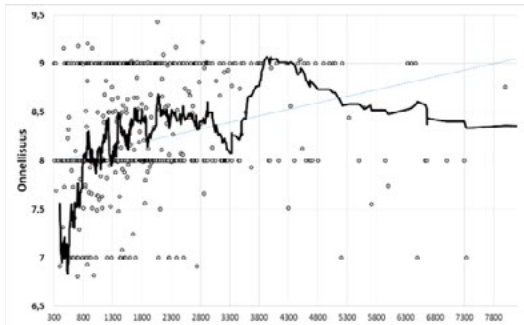
tulee näkyviin vasta keskituloisten ja erityisesti tätä rikkaampien ihmisten keskuudessa. Onnellisuuden voimistumiseen asti tämä tunne ei kuitenkaan näytä riittävän. Rikkailla ja köyhillä raha näyttää olevan erilaisessa yhteydessä koettujen tuntemusten suhteen. Pienituloisille raha tuo mielihyvää ja onnellisuutta mutta ei kokemusta siitä, että olisi menestynyt elämässään. Suurituloisille lisäraha ei taas tuo onnellisuutta eikä kohota mielialaa, mutta lisää tunnetta omasta menestymisestään.

Eri tuloryhmien taloudellinen tilanne ja sitä kautta mahdollisuudet ovat varsin erilaiset. Kotitalouden nettotuloissa ero pienimmän kolmanneksen ja rikkaimman 40 prosentin välillä on 2,5-kertainen. Ryhmien välinen ero on käytettävissä olevien tulojen kohdalla jo 2,9-kertainen sen vuoksi, että pienituloisimman kolmanneksen velkoihin kuluvat kustannukset ovat yli kolmanneksen verran korkeammat kuin keski- tai hyvätuloisimpien ryhmissä. Kun

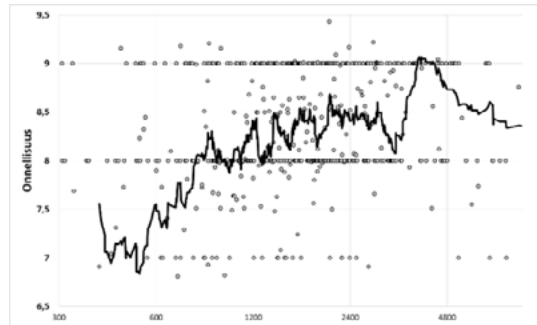
huomioidaan kotitalouksien kokoerot, niin ero kasvaa ääripääryhmien välillä 3,4 kertaiseksi. Erot koetussa onnellisuudessa ja sen komponenteissa ovat siis huomattavasti maltillisemmat kuin erot materiaalisesti arvioiden.

Ihmisten onnellisuutta tarkasteltiin vielä kulutusyksikköä kohden käytettävissä olevien tulojen mukaan. Onnellisuuden ja sen kahden komponentin tasoja tarkasteltiin eri tuloluokissa sen arvioimiseksi ovatko absoluuttiset vai suhteelliset tulot merkittävämpiä. Kuviossa 2 on vasemmalla puolella näkyvissä onnellisuus ja sen kaksi komponenttia suhteessa absoluuttisiin ja oikealla puolella logaritmiin tuloihin. Havaintojen pohjalta on laskettu liukuva keskiarvo kuvaamaan keskimääräisiä tasoja. Onnellisuuden ja sen komponenttien tasoerot tulevat kuvioissa selkeästi näkyviin siten, että onnellisuus vaihtelee eniten eri tulotasoilla, noin seitsemästä yhdeksään. Mieliala vaihtelee reilusta seitsemästä kahdeksaan ja puoleen ja

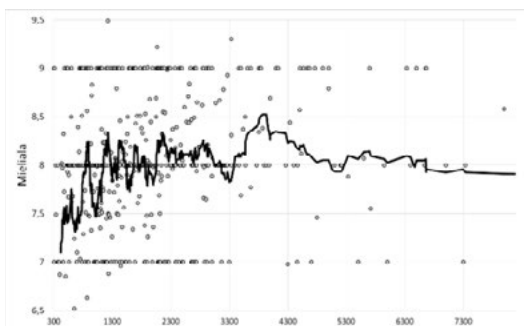
Kuvio 2. Onnellisuus, mieliala ja menestyminen käytettävissä olevia tuloja kohden

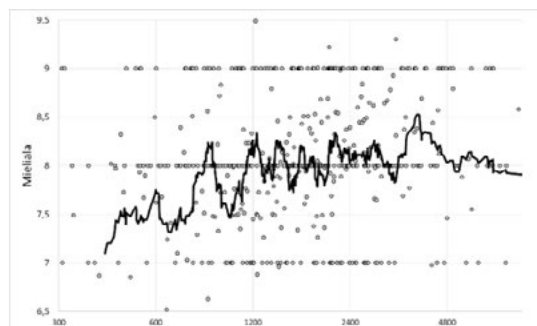
Käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti

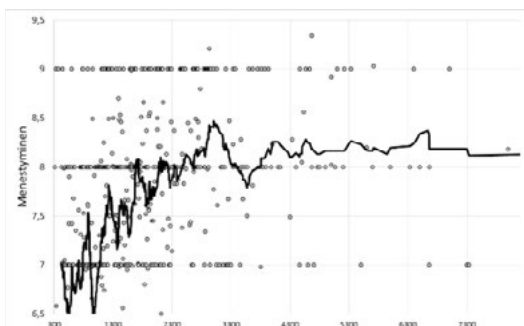
Käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti, Log(2)

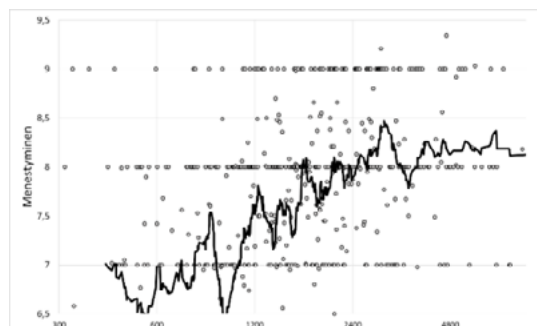
Käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti

Käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti, Log(2)

Käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti

Käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti, Log(2)

menestymisen tunne kuudesta ja puolesta kahdeksaan ja puoleen. Menestyminen kurottaa alimmilla tulotasoilla matalimmalle ja onnellisuus korkeilla tulotasoilla korkeimmalle.

Pikaisella silmäyksellä näyttää siltä, että absoluuttisesti tulojen ja onnellisuuden välistä yhteyttä tarkasteltaessa on löydettävissä tietty tulojen taso, jonka jälkeen onnellisuus ei enää kasva. Onnellisuus pysyy suhteellisen vakaana noin 1500 euron kuukausitulojen (per kulutusyksikkö) jälkeen kohoten kuitenkin tämänkin jälkeen arvosta 8 arvoon 9 noin 4000 euron kohdalla, missä se saavuttaa lakipisteensä. Tätä suuremmilla kuukausituloilla onnellisuus näyttää kääntyvän lievästi alenevaan luisuun. 1500 euroa pienemmillä tuloilla onnellisuus pienenee voimakkaasti ja on matalimmillaan (alle 7) josain 500 euron kuukausitulon kohdalla. Suhteellisia tuloja silmäessä näyttää siltä, että jokainen suhteellinen lisäeuro tuottaa lisää onnellisuutta. Kuitenkin tulosta tarkemmin katsoessa löytää siitä täsmälleen saman tulkinnan kuin absoluuttisia tuloja katsottaessa.

Mielialan ja tulojen yhteys on maltillisempi. Kun onnellisuus vaihtelee pieni- ja suurituloisimpien välillä 2 yksikköä, niin mieliala vaihtelee reilun yhden yksikön tasolla. Muutoin tulos on varsin samanlainen kuin onnellisuuden ja tulojen yhteydessä. Tulotason kohoaminen heijastuu positiivisesti siihen, millainen on keskimääräinen tunnetilamme. Sen sijaan tunne siitä, että saavuttaa elämässään niitä asioita joita haluaakin saavuttaa, on mielialaa silmämääräisesti tarkastellen suuremmin yhteydessä tulotasoon. Kuitenkin korrelaatiotarkastelu osoitti, että yhteys on lineaarinen vasta korkeammilla tuloilla.

3. Johtopäätökset

Artikkelin lähtökohtana oli paljon kiinnostusta kansainvälisissä taloustieteellisissä julkaisuissa herättänyt keskustelu talouden ja onnellisuuden välisestä suhteesta. Analyysin tavoitteena oli tarkastella tulojen ja onnellisuuden välistä suhdetta Suomessa siten, että tulojen ja onnellisuuden käsitteet ja mittarit puretaan osasiinsa ja arvioidaan näiden merkitystä tulojen ja onnellisuuden keskinäiseen suhteeseen.

Tuloilla ja onnellisuudella on positiivinen korrelaatio keskenään. Kansainvälisten maatasoisten aineistojen perusteella yhteys on varsin voimakas, mutta yksilötasoisilla aineistoilla yhteys on huomattavasti lievempi. Yhteys on voimakkaampi pienituloisilla kuin keski- tai suurituloisilla. Keskimääräistä onnellisuutta voitaisiinkin lisätä kohdentamalla lisätuloja sellaisille henkilöille, joiden käteen jäävä tulo taso kuukausittain on vain muutamia satoja euroja. Yksilötason tarkastelu näyttää tukevan näkemystä, että onnellisuuden voimistuminen heikkenee tietyn tulotason ylittyessä. Suomessa tämä taso näyttää löytyvän jostain 30 000–60 000 euron väliltä. Keskeisempää kuin vuositulot ovat kuitenkin käteen jäävät tulot eli arjen pyörittämiseen kohdentuvat rahat.

On tärkeää ymmärtää myös käytettävän tulomittarin merkitys tuloksille. Kansainvälisten tutkimusten perusteella näyttää siltä, että brutto- ja nettotulojen yhteys ihmisten onnellisuuteen on suhteellisen matala. Tässä analyysissä pyrittiin tarkempaan tulon määrittämiseen ja tarkasteltiin onnellisuuden yhteyttä myös käytettävissä oleviin nettotuloihin velanhoitokulujen jälkeen. Velanhoitokuluilla ei näytä sinällään olevan juuri mitään yhteyttä onnellisuuden kanssa. Sen sijaan sillä on merkitystä, mikä on näiden kahden suhde keskenään. Ihmisten

onnellisuuteen on voimakkaasti yhteydessä se raha, joka heillä on käytettävissään velkojen maksun jälkeen. Vanhassa suomalaisessa sanonnassa “ei ne suuret tulot vaan pienet menot” näyttää olevan vissi perä. Onnellisuus on vahvasti yksilölliseen kokemukseen pohjaava ilmiö, jolloin tulojakin tulisi tarkastella tästä näkökulmasta yksilön (vapaasti) käytettävissä olevina tuloina. Tulot vaihtelevat ajallisesti joillain vastaajaryhmillä huomattavan paljon ja sitä enemmän mitä köyhemmästä ihmisestä on kyse. Vuositulot eivät tämän vuoksi kerro välttämättä tilanteesta eri kuukausina.

Onnellisuuden kaksi lähdettä, mielihyvän tunne ja elämässä menestyminen, painottuvat eri tavoin sen mukaan mikä on käytettävissä oleva tulotaso, jolla tavanomaista arkea pyöritetään. Siellä, missä arjen pyörittäminen on

tiukinta, lisätulot tuottavat mielihyvän ja onnellisuuden kokemuksia, kun taas siellä, missä arjen pyörittäminen on taloudellisesti paljon helpompaa, lisätienestit eivät heijastu näihin kokemuksiin. Lisäraha lisää heillä ainoastaan elämässä menestymisen tunnetta. Tulos myötäilee tältä osin Kahnemanin ja Deatonin (2010) tuloksia Yhdysvalloista. Sen sijaan tulos ei myötäile heidän näkemystään, että hyvinvoinnin kognitiivinen puoli jatkaisi kasvuaan aina tulojen kasvaessa. Ero saattaa johtua myös maiden välisistä eroista.

Tulojen ja onnellisuuden välisen suhteen epäselvyys on osittain tutkijoiden itsensä tuottamaa kun epäyhtenäisten käsitteiden ja mittareiden käyttö tuottaa ristiin puhumista. □

Kirjallisuus

- Bonikowska, A., Helliwell, J. F., Hou, F. ja Schellenberg, G. (2013), “An Assessment of Life Satisfaction Responses on Recent Statistics Canada Surveys”, Statistics Canada, Research Paper, Analytical Studies Branch Research Paper Series, Catalogue no. 11F0019M – No. 351.
- Braunsberger, K., Wybenga, H. ja Gates, R. (2007), “A comparison of reliability between telephone and web-based surveys”, *Journal of Business Research* 60: 758–764.
- Brøgger, J., Bakke, P., Eide, G. E. ja Gulsvik, A. (2002), “Comparison of Telephone and Postal Survey Modes on Respiratory Symptoms and Risk Factors”, *American Journal of Epidemiology*, 155: 572–576.
- de Leeuw, E. D. (1992), “*Data Quality in Mail, Telephone and Face to Face Surveys*”, Netherlands Organization for Scientific Research, TT-Publikaties, <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED374136.pdf> (viitattu 10.7.2018).
- Clark, A. E., Flèche, S., Layard, R., Powdthavee, N. ja Ward, G. (2017), “The Key Determinants of Happiness and Misery”, CEP Discussion Paper No 1485.
- Deaton, A. (2008), “Income, Health, and Well-Being around the World: Evidence from the Gallup World Poll”, *Journal of Economic Perspectives* 22: 53–72.

- Delle Fave, A., Massimini, F. ja Bassi, M. (2011), "Hedonism and Eudaimonism in Positive Psychology", Chapter 1 teoksessa Delle Fave, A., Massimini, F. ja Bassi, M. (toim.), *Psychological Selection and Optimal experience Across Cultures: Social Empowerment through Personal Growth*, Springer Press.
- Easterlin R. A. (1974), "Does economic growth improve the human lot: Some empirical evidence", teoksessa David, P. ja Reder, M. (toim.), *Nations and Households in Economic Growth; Essays in Honor of Moses Abramowitz*, Academic Press: 89–125.
- Forgeard, M. J. C., Jayawickreme, E., Kern, M. ja Seligman, M. E. P. (2011), "Doing the right thing: Measuring wellbeing for public policy", *International Journal of Wellbeing* 1: 79–106.
- Haybron, D. M. (2011), "Happiness", teoksessa Zalta, E.N. (toim.), *The Stanford Encyclopaedia of Philosophy*, Fall 2011 Edition, <http://plato.stanford.edu/archives/fall2011/entries/happiness/> (viitattu 10.7.2017).
- Hagenaars, A. J. M. ja Zaidi, M. A. (1994), *Poverty Statistics in the Late 1980s: Research Based on Micro-Data*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Helliwell, J., Layard, R. ja Sachs J. (2012), *World Happiness Report*, The Earth Institute, Columbia University.
- Helliwell, J., Layard, R., ja Sachs, J. (2016), *World Happiness Report 2016, Update (Vol. I)*, Sustainable Development Solutions Network.
- Hudson, D., Seah, L.-H., Hite, D. ja Haab, T. (2004), "Telephone presurveys, self-selection, and non-response bias to mail and Internet surveys in economic research", *Applied Economics Letters* 11: 237–240.
- Kahneman, D. ja Deaton, A. (2010), "High income improves evaluation of life but not emotional well-being", *PNAS* 107: 16489–16493.
- Kahneman, D. and Krueger, A.B. (2006), "Developments in the measurement of subjective well-being", *Journal of Economic Perspectives* 22: 3–24.
- Kainulainen, S., Saari, J. and Veenhoven, R. (2018), "Life-satisfaction is more a matter of feeling well than having what you want. Tests of Veenhoven's theory", *International Journal of Happiness and Development* (painossa).
- Laaksonen, S. (2013), "Nettikyselyt ovat nykyäikää", *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 109: 541–548.
- Liski, M. (2009), "Talouden mittarit ja tavoitteet", Akateeminen talousblogi 4.10.2009, <http://blog.hse-econ.fi/?p=1329> (viitattu 10.7.2017).
- Nordberg, L. (2003), "An Analysis of the Effects of Using Interview versus Register Data in Income Distribution", Analysis Based on the Finnish ECHP-surveys in 1996 and 2000, Chintex Working Paper #15, Work Package 5, December 22 2003.
- OECD (2013), *OECD Framework for Statistics on the Distribution of Household Income, Consumption and Wealth*, OECD Publishing, Paris.
- Oishi, S. ja Kesebir, S. (2015), "Income Inequality Explains Why Economic Growth Does Not Always Translate to an Increase in Happiness", *Psychological Science* 26: 1630–1638.
- Pohjanpää, K. 2012. "Itsevalikoituminen verkkokyselytutkimuksen haasteena", Helsingin yliopisto, Matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta, Tilaustiede, Pro gradu -tutkielma.
- Sacks, D. W., Stevenson, B. ja Wolfers, J., (2010), "Subjective Well-Being, Income, Economic Development and Growth", NBER Working Paper No. 16441.
- Stevenson, B. ja Wolfers, J. (2008), "Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox", *Brookings Papers on Economic Activity Spring*: 1–102.
- Stevenson, B. ja Wolfers, J. (2013), "Subjective well-being and income: Is there any evidence of satisfaction?", *American Economic Review* 103: 598–604.

- Tolonen, H., Laatikainen, T., Helakorpi, S., Talala, K., Martelin, T., Prättälä, T. (2010), "Marital status, educational level and household income explain part of the excess mortality of survey non-respondents", *European Journal of Epidemiology* 25: 69–76.
- Tourangeau, R., ja Yan, T. (2007), "Sensitive questions in surveys", *Psychological Bulletin* 133: 859–883.
- Weckroth, M. Kemppainen, T. ja Dorling, D. (2017), "Socio-economic stratification of life satisfaction in Ireland during an economic recession: A repeated cross-sectional study using the European Social Survey", *Irish Journal of Sociology* 25: 128–149.
- Veenhoven, R. (1984), *Conditions of Happiness*, Springer.
- Veenhoven, R. (2009), "How do we assess how happy we are? Tenets, implications and tenability of three theories", teoksessa A. K. Dutt ja B. Radcliff (toim.), *Happiness, Economics and Politics: Towards a multi-disciplinary approach*, Edward Elger Publishers: 45–69.
- Veenhoven, R. (2015), *Concept of Happiness, World Database of Happiness*, Measures of Happiness, Introductory text, Erasmus University Rotterdam, http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/hap_quer/introttext_measures2.pdf (viitattu 10.7.2017).